

Een korte fenomenologie van het lopen

Jacob Voorthuis

Neem het lichaam. Mijn lichaam. Neem daarbij meteen ook *mijn* omgeving. Om het lopen te kunnen denken hebben wij een beeld nodig van het zijn en het hebben van een lichaam en een omgeving. Lichaam en omgeving vormen *ik* in het versmalde hier en nu, waarin verleden, wens en hoop samenkomen in het onmiddellijke. Het ik als product van de evolutie beheert de verhoudingen tussen het lichaam en zijn omgeving en dan vooral het deel waarin *gezocht, gevonden en geplaatst* moet worden. De lichamelijke verantwoordelijkheden van het ik worden verder beperkt tot dat wat het ik plaatsen, zoeken en vinden kan. Als zelfvaardigheid, en in zeldzame gevallen als zijnskunst, vormen deze activiteiten tezamen een klein maar belangrijk specialisme van het bewegende, groeiende en lerende lichaam in zijn veranderlijke omgeving: het mens-in-zijn-omgeving-zijn. Het lichaam van ik waar zijn brein een ondeelbaar en niet zinvol te differentiëren onderdeel van is, biedt een antwoord aan de omgeving die het tegenkomt in de beweging, in de verandering. Dát antwoord is ik, in dát antwoord ziet u Mij, in het ik van “ik lach me kapot”, het ik van “ik ben moe”, het ik van “ik heb trek” en “ik houd van jou”. Toch is dit ik in zijn denken onzichtbaar voor u. Het ik wordt, in de gewaarwording van een ander, een jij een hij of wellicht een wij. Ik blijft versluierd, altijd. Verscholen in het lichaam. U ziet hier iemand anders. Iemand die u toebehoort, die u maakt van Mij. Dat is een ijzeren wet. Vanzelfsprekend wellicht, maar de consequenties er van zijn niet te overzien. Bij het flaneren kan dat frustrerend zijn. Ik doe zo zijn best. Toch maakt u van mij wat u wilt, wat u kunt. Mijn zijn is dan tenminste drie mensen: ik, jij en hij. Allen zijn anderen, betrokken op één lichaam maar gevormd in verschillende omgevingen, in iedere instantie anders eigen gemaakt. Het ik is mijn lichaam in mijn omgeving. Het jij is het gepresenteerde beeld van mijn lichaam in jouw omgeving. Het hij is een gereconstrueerd beeld van mijn lichaam in een omgeving die elders beschreven wordt.

Mijn omgeving is van mij in precies dezelfde, rijke zin als dat mijn lichaam van mij is, of mijn horloge. Waar ligt dan de precisie waarin het van-mij-zijn van mijn lichaam en omgeving hetzelfde is? Geef antwoord op de vraag: wat is nu precies van mij van dat horloge, van dat lichaam en van die omgeving? Het van-

mij-zijn van iets betekent nooit meer dan dat ik er het gebruiksprivilege van opeis. Dát privilege is van mij. Ik betover mijn omgeving met mijn ervaren blik en soms met een spreuk. Als ik u zeg: *dat horloge is van mij*, dan kunt u dat makkelijk ontkennen maar de daad is onherroepelijk; ik heb het horloge betoverd en u zult moeten komen met een tegenspreuk. “Nee hoor, hij is echt van mij!” of wellicht een blik van: “Die vent is gek!” Zo’n blik is veelal genoeg. Ik eigen mij de omgeving toe en doe dit door me haar eigen te maken, door haar te doorgronden voor zover ik daar toe in staat ben. Het begrip bepaalt mij in mijn gebruik. Zo ook met het horloge. U draagt het met u mee, u kijkt er naar en denkt daar beter van te worden. Wellicht als u rijk bent, of in ieder geval rijker, dan gebruikt u uw horloge om iets van uw zijnsensen te tonen aan de buitenwereld, niet beseffende dat wat zij zien niet het ik betreft maar het jij: hun beeld van uw lichaam in hun omgeving gerealiseerd als *karakter*. Dat is een risico van het jij-zijn.

Ik wordt steeds beter in het zorgvuldig toe-eigenen van mijn omgeving in ervaringen, ideeën, handelingen, bewegingen enzovoort. Die ervaringen behoren mij toe, ze zijn van mij, om mee te doen wat ik wil. Zó zijn dingen van mij. Dat is het hebben en het zijn in een notendop. Het zijn is een willen-zijn en een van-mij-zijn. Het hebben is het hebben van ideeën, het toe-eigenen van privileges, gedachten, sensaties, gevoelens, emoties, herinneringen. Zijn en hebben zijn eenvoudigweg aspecten van gebruik.

Nu het doen, en in het bijzonder het oer-doen, het lopen. Niet zozeer het theatrale, scrupuleuse, overgevoelige lopen, het poserende lopen, waar het ik en jij, en hij voortdurend tegen elkaar worden uitgespeeld in het theater van alledag, maar het lopen zelf, het beheerst vooruit vallen. Als baby moest ik leren lopen. Ik vond dat moeilijk. Nu vind ik er niets meer aan, een makkie, ik doe het bovendien met uitzonderlijke elegantie, al zeg ik het zelf. Toch is mijn lopen geen bekeken zaak. Ik heb mijn leven nodig gehad om goed te worden in het bewonen van mijn lichaam en mijn omgeving. En let wel, ze versmelten, ze vormen een assemblage, een samenkomst. Daarom beheer ik mijn lichaam met ijzeren hand, vooral bij het lopen. Ik heb jaren aan mijn loop gewerkt. Het is een waarlijk kunstwerk geworden, al zien anderen dat nauwelijks. Ik heb uiteraard anderen zien lopen, bestudeerd en hun nagedaan, ik heb gelachen over het vallen en uitglijden van vrienden en zelfs onbekenden, gelachen over

de loop van vreemde wezens, ben geschrokken van de val van mijn moeder toen haar lichaam ophield, heb mijn kinderen leren lopen. Ik heb zelfs mijn lopen in de spiegel geoefend. Ik heb het lopen leren voelen. Ik ben expert en atletisch in mijn lopen. Nu wordt ik ouder en moet ik steeds opnieuw mijn lichaam leren bewonen.

Wat gebeurt er nu wanneer ik loop? Er zijn voeten, kuiten en schenen, knieën, dijën en billen, heupen en rug, schouders, nek en armen, hoofd en boven alles, de buik. Anatomisten kunnen het lichaam nog veel beter differentiëren, maar wij houden het nu even bij het overbekende. Het zijn delen die bewegen als *een lopende*, in samenhang en harmoniërend. Mijn voet heeft zich in de evolutie gevormd naar de grond waarop het loopt. Het ontmoet de grond en beantwoordt haar. Het kent vele vloersoorten. Het heeft met zijn vorm-gedrag vloeren van allerlei soorten veroverd, zodat ik alleen wanneer het moeilijk wordt er nog bij hoef te zijn met mijn aandacht. Dat zal van nu af aan alleen maar weer meer worden. De stilte van de vloer, haar afwezigheid in mijn ik, betreft een luxe. Het ik is er voor de vloer alleen nog in urgente gevallen bij. De voet voelt de grond en weet zelf door de zool, de hiel, de bal van de voet, de wip van de tenen zijn grond te herkennen en zich daar op aan te passen. Hoe dunner de zool, hoe gevoeliger de voet, hoe steentjes en oneffenheden, zand, modder, nat gras zich opdringen aan mij. Ik houd van dikke zolen. Geluk is een goed passende schoen. Maar zelfs met winterschoenen voel ik mijn omgeving nog steeds!

Mijn benen hebben een ritmische slag even dwingend als mijn hart, het is dat ritme dat mijn omgeving bepaalt, en het van mij maakt. Mijn loop doet mijn omgeving dansen op mijn maat. En zo weet ik de flarden en scheuren van mijn zien en horen, mijn ruiken en voelen aan elkaar te rijgen tot een volledig beeld, het beeld van mijn snelheid, mijn doorgang, mijn dag. En zo speelt ieder onderdeel zijn rol, niet in het minst mijn buik, zoveel belangrijker dan mijn brave, hard werkende, doch domme hart, dat maar blijft pompen. Mijn buik is waar mijn ziel rust, waar ik alles voel, het gemene, het aardige en vooral ook de schoonheid en de lelijkheid van de wereld om mij heen. Zijn boodschap geeft mijn lichaam door aan mijn spieren en daar doe ik dan weer wat mee door er het mijne van te vinden en mijn lichaam te overmannen. Ik beheer mijn lichaam. Dan zijn er kleren, schoenen voorop, de muziek die zij maken wanneer

ze tussen lichaam en omgeving gestreeld, geslagen en belopen worden. Een ripfluwelen broek wandelt anders dan een linnen broek. Katoenen ondergoed is een zegen. Een jas loopt anders dan een dikke trui.

Gewoontes helpen je een loop te ontwikkelen die lekker zit of goed staat. Het ritme, de melodie en de harmonieën van mijn loop spreken over mij, maar wat ze zeggen tegen anderen is mij niet duidelijk. Het gezegde van mijn loop in de gewaarwording van een ander behoort niet mij toe. Dat deel van het lichaam is niet van mij, het beeld en de herinnering bewoont iemand anders. Ieder maakt zijn eigen loop, de loop maakt ons als ik-en-jij-en-hij. En bij het lopen dragen wij de wereld, ons verleden, onze wensen voor de toekomst, ons gemoed met ons mee, in het hier en nu dat *ik* ben. En alles wat wij tegenkomen wordt daarmee bekleed. Je bezit is het geknutsel van je povere geest. En het lopen plaatst, zoekt en vindt.

Wandelend door mijn omgeving, zoekend naar het goede, het ware en het mooie, ben ik. Wat jij op straat vindt bepaalt jou, wat je mooi vindt niet minder. Het vinden van een horloge op straat en het mooi vinden van dat horloge is eenzelfde soort vinden. Het maakt geen wezenlijk verschil in de administratie van het vinden. We doen wel alsof maar het komt neer op mierenneukerij. Bij het eerste vinden gaat het om het echt-vinden en bij het tweede soort gaat het om het mooi-vinden. Het mooie spreekt de taal van het ware, immers zijn mooie dingen altijd *echt mooi*. Het ware is altijd goed, al is het alleen omdat daar op kan worden vertrouwd in het doen. Probeer de waarheid maar eens te vinden. Wie weet waar het ligt? Ieder waarheid heeft zijn plaats in alles, zonder dat alles waar is. Als men het ware gevonden denkt te hebben is men blij. Hoe is het ware mooi? Als waarheid dat men moet vinden en plaatsen. Als je in staat bent in alles het mooie te vinden zonder alles mooi te hoeven vinden, en weet op welke manier het een waarheid biedt en hoe het *het goede* biedt dan doet het er niet echt meer toe of je een horloge vindt of een horloge mooi vindt. Het doet er toe wat je daar mee doet. Bij het ene kan je het gebruiken en verkopen en bij het andere koesteren en delen en andersom. Hoe zit het dan met het *echt lelijke* dat je tijdens het lopen vindt? Het lelijke toont een deprimerende onmacht, de triestheid van Spinoza, een onbeholpen vinden. De lelijkheid is wellicht een waarheid, een realisme, en langs die weg toch weer mooi als waarachtigheid. Woorden hebben geen vol te houden

tegenovergestelden, ze hebben slechts een andere kant en een nulpunt. De andere kant van het mooie is niet lelijk. De andere kant van het mooie is de stilte, waar het mooie nog niet gevonden is. De woede om het lelijke is overigens best wel mooi te vinden. Wat ben jij in staat te vinden? Dát is de grote vraag die je tijdens het lopen dient te stellen. Het zoeken, vinden en plaatsen vormen gezamenlijk de opdracht van het lopen, het mens-in-zij-omgeving-zijn.

Wanneer ik mijn lichaam en mijn omgeving beheer, zie, hoor, ruik en voel ik de dingen die zich aandienen als moeilijk, als iets waar nog iets van gevonden moet worden. Zodra mijn vinden belichaamt is, verdwijnt het vinden in de gewoonte, en wordt zo opgenomen door mijn atletische lichaam. Zo bewoon ik mijn lichaam, ik maak gebruik van haar gewoontes zodat ik me kan concentreren op het zoeken, en het vinden.

Nu is er bij het lopen als bij al onze ruimtelijke handelingen sprake van het voorzetsel en het bijwoord. Het voorzetsel wordt bepaald doordat we een bezeten relatie met de grond onderhouden, namelijk die van de rechthoek. Op die voorwaarde zijn voorzetsels woorden die het lopen zelf vormgeven in letterlijke zin. Ze maken het lopen onderwerp van het vinden en plaatsen. Ik loop *op*, *over*, *onder*, *langs*, *in*, *door* en *uit*. En zelfs *met*. Het voorzetsel plaatst mij in de ruimte die van mij is en waarop ik een antwoord bied. Ik loop altijd - en wel simultaan- *op*, *over*, *langs*, en de rest, maar mijn aandacht concentreert zich, en mijn blik geeft mijn dag vorm en kader. Mijn selectie bepaalt mij in mijn gewaarwording, mijn bevinding. Ik loop op gras en daarbij is de grauwe hemel aanwezig in het donkere groen. Ik loop langs een vrouw wiens loop mij duizelt en wens *met* haar te lopen, al is het maar voor even. De muur is haar *achtergrond*. De grond is ontvanger van het voorzetsel bij volmacht: het wordt voorgrond, achtergrond, ondergrond. De muur biedt daarmee de ruimtelijke voorwaarden om langs de vrouw te kunnen lopen. Zó is mijn omgeving van mij. Ik ben eigenaar van mijn eigen verpoering van de ervaring. Ik verarm mijn omgeving in mijn woorden; dát heet selectie. Het is de aandacht die selecteert het is de aandacht die jou maakt tot ik. Maar iedere verarming is tevens ook een verrijking. Als volgens het uiterst irritante cliché ieder schilderij duizend woorden schildert, dan is ieder woord verschillend toepasbaar op een oneindige reeks beelden. En overigens kan een schilderij wel meer dan duizend

woorden aan. Maar dat terzijde. Langs een vrouw is niet langs de muur, is niet langs de bakker, is niet langs het raam. He langslopen biedt een onmetelijke rijkdom om nog maar te zwijgen over het *met*.

Het bijwoord, plaatst mijn lopen in groter verband, in het verhaal waar ik op dat moment onderdeel van ben. Ik loop weg, terug, hard, langzaam, snel. Het bijwoord plaatst het lopen als onderdeel van het verhaal van de dag. Het geeft mijn lopen een grotere betekenis. Neem het immer troebele landschap van Nederland en neem daarbij het bijwoord. De wandelaar in zijn snelheid baadt in het landschap, waar een fietser slechts doucht en de automobilist slechts zijn handen wast. De snelheid van de wandelaar is dusdanig dat hij veel meer dan andere snelheidswezens het landschap verduurt. Hij heeft er geen afstand toe, tenzij hij die zelf produceert door zijn aandacht te richten. Hij zit er in. Het zich bevinden op een plek wordt derhalve totaliserend, hij wordt door relatief weinig, geheel verslonden. En zo is de landschapservaring van de wandelaar intensief. De duur van een deprimerend en onverschillig landschap, dat men niet in staat is mooi te vinden, is tergend. Tenzij men de uitdaging aan gaat om zelfs in die onverschilligheid de poëzie te vinden, of om zelfs in het microscopische het mooie te vinden. Dat is op zich niet moeilijk. Het is een truck die je moet leren.

Dank u.

Deze tekst is een synthese gevormd door mijn eigen blik op het werk van W. Benjamin, H. Bergson, R.G. Collingwood, D. Dennett, R. Dawkins, G. Deleuze, J. Dewey, H. Dreyfus, T.S. Eliot, M. Heidegger, D. Hume, W. James, I. Kant, M. Merleau Ponty, F. Nietzsche, D. Parfit, C.S. Peirce, M. Proust, W. Quine, J. Rawls, J.P. Sartre, H. Schmidt, P. Sloterdijk, B. de Spinoza, V. Woolf, en anderen wiens rol hier niet zo makkelijk aanwijsbaar is.

Esthetiek is een discipline die zich bezig dient te houden met het omschrijven en ondervragen van kwaliteiten die voor even gevangen zitten in de woorden waarmee we een bepaalde situatie aangaan. Ik geef een paar voorbeelden: schoonheid, bijzonderheid, dichtheid, donkerheid, roodheid, vulgariteit, domheid en zo zijn er nog wel meer; kwaliteiten die onze verhouding met onze omgeving proberen te duiden en deelbaar te maken. In de omschrijving onderzoekt de esthetiek als discipline, de voorwaarden op basis waarvan we

iets denken te kunnen vinden van onze omgeving, iets mooi vinden bijvoorbeeld. De esthetiek is objectief noch subjectief. Het is een discipline gestuurd door vragen in de wens ons zo uit te drukken dat we ons beeld van de wereld in de woorden herkennen en zo wellicht hopen op de erkenning van dat beeld door anderen. Zodra we iets van elkaar denken te begrijpen ontstaat de esthetiek aan het individuele en wordt het deelbaar. Het wordt nooit objectief, want een kwaliteit zit niet in het ding zelf, het object, maar vormt onze verhouding ermee. Tegelijkertijd is het veel meer dan subjectief want het is het product van de interactie die wij ondergaan met onze omgeving, onze cultuur, met het vreemde in de voortdurende onderhandeling over ervaringen en bevindingen.